

DE KERK BETREFFEND

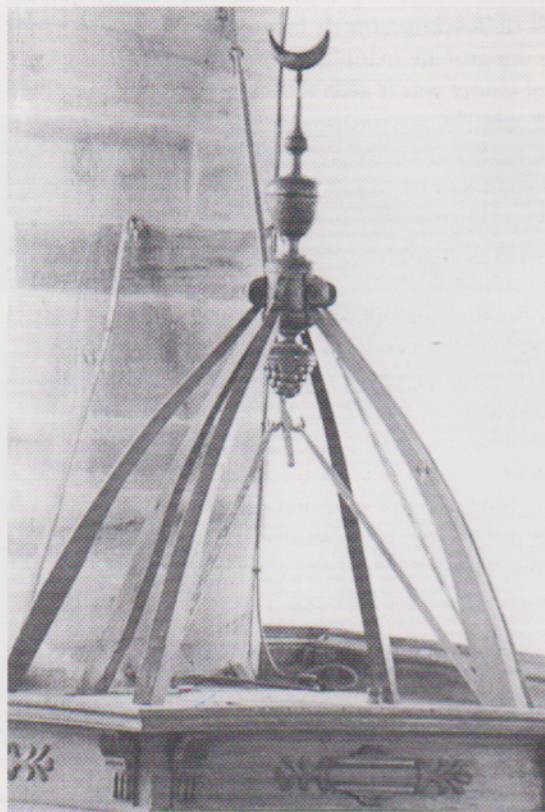
Huib D. Minderhoud

Aflevering 28 van de historische reeks van Coevorden.

Zo stak sinds 1647 de Hervormde kerk hoog uit boven de wallen van de vesting en voortaan zou op oude tekeningen Coevorden herkenbaar zijn aan de spitse toren boven het markante gebouw. Slechts weinig herinnerde aan de oude kerk, die eens op dezelfde plaats had gestaan. Alleen de omlijsting van de achteringang met het jaartal 1512 en de zandstenen lijsten om het gebouw werden opnieuw gebruikt. Ook de beide luidklokken, in 1588 in de oude toren opgehangen, kregen een plaats in de nieuwe. Ze waren gegoten in Deventer door Wilhelm Wegebart en droegen als opschrift: "Te Deum Laudamus/Te Dominum confitemur Wilhelm Wegebart fundebat anno MVCLXXXVIII" – Wij prijzen U God, wij loven u Heer: gemaakt door W.W. in 1588" en "Lavet den Heere met cinbolen der opsprincklicker bliscap", gevolgd door 't zelfde naschrift. Opmerkelijk is Wilhelms schrijfwijze van 1500 – MVC = Duizend Vijf Honderd in plaats van MD. De tweede klok kreeg een Nederlandstalige tekst. Misschien had Wilhelm Wegebart al ketterse, Nederlandstalige ideeën?

De kerk kreeg ook een nieuwe kansel, een echte protestantse preekstoel, hoog geplaatst tegen een der pilaren, waarvan Dominee een onbelemmerd overzicht had. Ze was van eikenhout en ging schuil onder een groot klankbord. Boven het klankbord werd als een bekroning boven een staketsel van rond gebogen stangen een halve maan geplaatst. Het geuzenteken: "Liever Turcks dan Paeps", zoals de Watergeuzen in voorbije tijden op hun mutsen droegen. De Turken waren vijanden, want zij verlaagden een Christenmens tot slaaf, maar de paapse inquisitie was nog erger. Zij bracht mensen op de brandstapel!

Generaties lang heeft men de halve maan boven de preekstoel zo verklaard, maar er zijn inmiddels gegronde twijfels gerezen.. Onder het staketsel is nl. een druiventros te zien. Beide symbolen zijn door een fraai bewerkt verbindingstuk in de vorm van een beker verbonden. Beschouwt men de halve maan en de naar elkaar buigende stangen als het symbool van de hemel en de druiventros als dat van de aarde, dan kan men de beker zien als de avondmaals- beker, de kerk, het geloof in Christus, dat hemel en aarde verbindt Deze laatste uitleg wint nog aan betekenis, als men bedenkt, dat bij verschillende kerken in het buitenland, zelfs in Talinn in Estland halve maan en druiventros als kerkelijke tekens worden aangetrof-

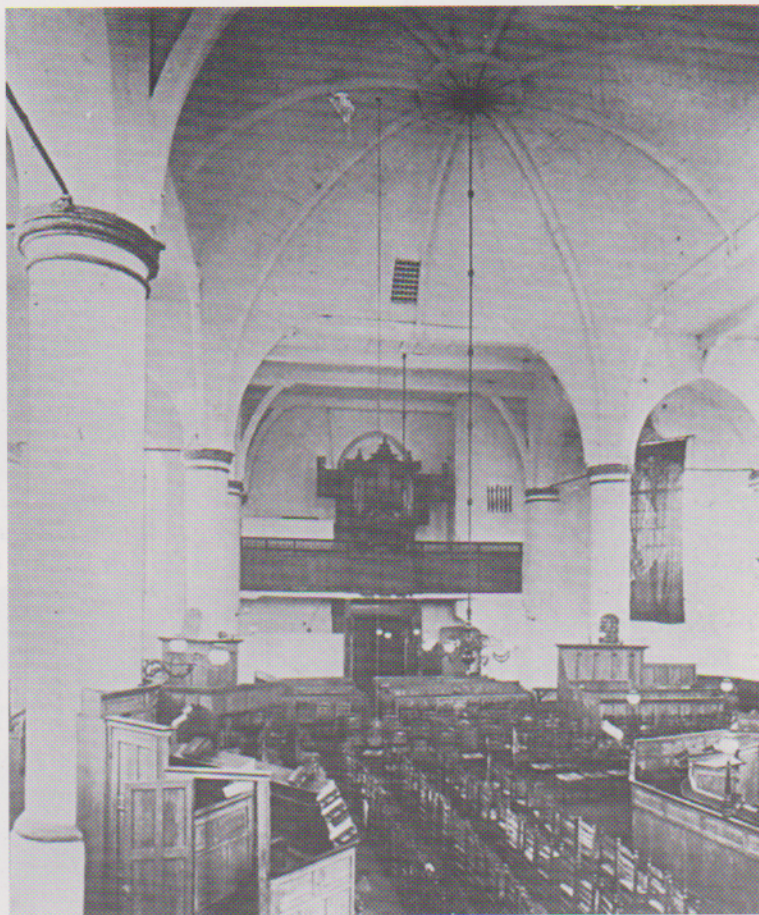

De halve maan boven het klankbord.

fen. Daar de invloed van de Watergeuzen zich zeker niet in de gebieden om de Oostzee deed gelden, zouden beide voorstellingen wel eens een algemeen gebruikt protestants symbool geweest kunnen zijn. Hoe het ook zij, de grote kerk van Coevorden beschikt door deze klankbordbekroning over een zeer bijzonder versieringsstuk.

Uiteraard moest de kerk ook over een orgel beschikken. Dat was Coevorden aan zijn stand verplicht! Als we bedenken, dat de meeste Drentse kerken veel later in het bezit van een orgel kwamen (die van Dalen bijvoorbeeld pas in 1850), dan was dit streven echt wel opzienbarend. Om aan geld te komen, nam de kerkenraad haar toevlucht tot een in die tijd in het westen in zwang komende inzamelingsactie. Een "lotterij" - een verloting! De prijzen hiervoor werden helemaal in Amsterdam gekocht, want dat was het Mekka van de bijzondere koopwaar. Een nauwkeurige verantwoording van de gemaakte reiskosten tijdens de tocht daarheen is bewaard gebleven. Ook in die tijd wist men, wat declareren was! De verloting werd een succes. Na aftrek van de kosten bedroeg de opbrengst niet minder dan f 4.882,-. Genoeg voor de aanschaf van een pijp-orgel, dat in 1857 geplaatst werd.

Doordat begraven in de kerk zowel in de rooms-katholieke als in de protestantse tijd voor betalende welgestelden algemeen gebruik was, vulde de vloer van de nieuwe kerk zich als vanzelf met naast elkaar liggende zerken. Zo ontstond een aaneengesloten stenen vloer, die echter nogal eens verzakte. Soms, bij een groot aanbod van overledenen, werden lichamen boven elkaar en te dicht aan de oppervlakte begraven, waardoor er zich bij warm weer een kwalijke geur verspreidde en men oneerbiedig sprak van "die rijke stinkerds", wier schuld dat tenslotte was. Meestal werd dan na kortere of langere tijd de kerkvloer opgehoogd. De oudste, nu nog aanwezige zerk dateert uit 1625 en is dus nog afkomstig uit de oude kerk. Ze is van drie kinderen van Mr. Hendrick

Het orgel uit 1657. (Foto van ± 1910).

Olerinck, "glasemaker, apothecaris en chirurgijn". Ook hijzelf werd in 1643 onder deze zerk begraven. De een na oudste is van Gerrit Benninck, lakenhandelaar, overleden in 1636 en hieronder begraven met zijn twee dochters. De meest opvallende is die van "de wel Ehr und Dogentricke Juffrowe Haddewick von Bessten" de huisvrouw van Idde Iddens uit 1660. Hieronder, aan het voeteneind staat uitgehouwen: "Burgemeester B.Slingenberg". Hij was onze grote patriot, overleed in 1849 en werd hier niet begraven. Waarom zijn naam hierop voorkomt, is onbekend.

Er verrees nog een ander belangrijk kerkelijk gebouw in Coevorden. In 1690 liet de diaconie het Hervormde Weeshuis bouwen, dat in een grote behoefte voorzag. Er was weliswaar al een in 1661

De grafsteen met het onderschrift:
Burgemeester B. Slingenberg.
Foto Berend Hoegen.

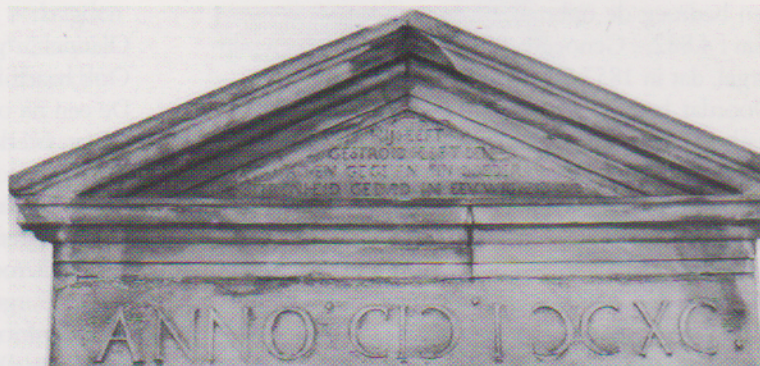
genoemd weeshuis, dat echter inmiddels te klein was geworden. Er waren veel wezen in de stad. Vrouwen stierven regelmatig na een bevalling aan de beruchte kraamvrouwenkoorts en besmettelijke ziekten richtten vaak ware slachtingen onder de bevolking aan. Zo heerste er in 1645 een pestepidemie, die zo huishield, dat er in een over dat

jaar uitgegeven kerkelijk rapport werd vermeld, dat de predikant geen kerkvoogden en andere kerkenraadsleden meer had. Ze waren allemaal aan de pest bezweken.

De diaconie begon in 1688 een inzamelingsactie in Drenthe en Overijssel, die zoveel geld opbracht, dat men een jaar later een huis met erf kon kopen van Margrieta van Sonsbeeck, weduwe van Hermen van 't Holt. Het huis stond aan de Drentse straat, voor de vestingbouw de hoofdstraat, die dwars door de stad van de westelijke naar de oostelijke poort liep. Op dit huis werden een verdieping en een ruime zolder gebouwd en in 1691 werd het nieuwe weeshuis in gebruik genomen. Tweeëntwintig wezen, waaronder maar liefst twintig soldatenkinderen en enkele ouderen, die niet verzorgd konden worden door familieleden, namen hun intrek.

Soldatenkinderen kwamen veel voor in de vestingstad. Ze waren geboren uit huwelijken van garnizoensmilitairen met burgervrouwen, die ergens in de

stad op een kamer werden ondergebracht. Als de moeder stierf, kon de soldaat niet voor zijn kinderen zorgen en hij bracht hen dan meestal in het weeshuis onder. Als de militair vertrok of overleed, bleef de onbemiddelde moeder niets anders over dan hetzelfde te doen. Kinderen geboren uit kortstondige, niet gewenste relaties tussen militairen en burgermeisjes werden ook nogal eens naar het weeshuis verwezen. In alle drie gevallen sprak men van soldatenkinderen. Naast het weeshuis werd een boerderij gebouwd, waar de weesvader en de weesmoeder, meestal een kinderloos echtpaar, woonden. Zij hadden de zorg voor de kinderen in het huis én de zorg voor de boerderij. Uit de opbrengst hiervan werd voor een groot deel in de dagelijkse behoeften voorzien en dat scheelde behoorlijk in de exploitatie. Het weeshuis was uniek in Drenthe. Vond men praktisch overal in de Drentse dorpen zgn. armenhuizen voor gezinnen en oudere alleenstaanden, hier was een huis voor ouderloze kinderen. Ze hadden het er, afgezien van het gemis van hun ouders, overigens lang niet slecht. Ze kregen dagelijks voldoende voedsel, ze hadden voldoende kleding en ze genoten dagelijks onderwijs. Dat kon lang niet van alle kinderen gezegd worden in 1691!

Boven de ingang van het Weeshuis brachten de diakenen de volgende bijbeltekst aan: "Hij heeft gestroid heeft den armen gegeven sin goedertierenheid durt in eeuwigheid." Het jaartal eronder moet als volgt gelezen worden:

$CIO = 2 \times D = 2 \times 500 = 1000$, $IO = D = 500$, $C = 100$, $XC = 90$. Totaal 1690

Foto Berend Hoegen.